

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ

ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ»

(28 травня 2021 року)

Харків – 2021

*Затверджено Вченою Радою історичного факультету
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди
Протокол № 9 від 26.04. 2021 року*

Українське державотворення: історичний аспект: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Харків, 28 травня 2021 р. – Харків:ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. – 278 с.

Редакційна колегія:

Гончарова О. С., канд. іст. наук, доцент, зав. кафедри історії України
Луценко М. В., канд. іст. наук, доцент кафедри історії України
Єгоршина О. О., ст. лаборант кафедри історії України

Збірник складено з тез доповідей, виголошених 28 травня 2021 р. під час роботи Всеукраїнської наукової конференції «Українське державотворення: історичний аспект». Тематика статей охоплює актуальні проблеми становлення національної державності 1917-1921 рр.; сучасні історіографічні концепції української революції та нові методологічні підходи до вивчення проблем української революції; національно-культурні питання як елемент державної політики доби революції; сучасні підходи до розбудови держави.

Видання розраховане на науковців, студентів, усіх, хто цікавиться історією України.

Тексти подаються в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

©Автори публікацій, 2021

© Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, 2021

	О. Олеся.....	140
Лукашина Є.В	Проблеми державотворення в незалежній Україні.....	149
Луценко М.В.	Українська політична нація в контексті державотворення.....	156
Лютова А.В.	Монархія як форма державного правління.....	161
Ляшевська Г. І.	Гетьман П. Скоропадський та його оточення.....	163
Малініна Є. Р.	Значення ролі комунікації у політичному процесі.....	170
Малініна К. Р.	Зовнішня політика сучасної держави: основні підходи до визначення поняття.....	173
Мартінова І.С.	«Отаманина» у спогадах сучасників.....	179
Моїсєєва Н. І.	Філософські сенси держави в епоху постмодерну.....	187
Небожина А. А.	Політична система суспільства.....	191
Ніколаєнко О.О.	Перші кроки радянської влади у справі охорони материнства й дитинства в Україні (1919-1920 рр.).....	197
Олійник О. М., Морозов С.В., Олійник М. М.	Міністри праці Української Народної Республіки (1917-1920 рр.).....	202
Омельченко Г. Ю.	Фактор національної ідентичності в державотворенні епохи модерну.....	211
Павліченко О. О.	Політична діяльність В. К. Липинського на Полтавщині у 1917 – 1918 роках.....	214
Перепелиця В.О.	Військова еліта доби визвольних змагань 1917-1921 рр.....	218
Серік О. О.	Державотворча роль науково-освітньої еліти доби Української революції 1917-1921 рр.....	225
Сизикова Н.	Політичні партії й партійні системи.....	232
Стренадко В.Р.	Політичне лідерство в сучасній Україні.....	235
Сур Ю. В.	Основні ідеології державотворення ХХ ст.....	242
Сюсюк Д.С.	Державотворча діяльність Михайла Грушевського (березень 1917 – квітень 1918 рр.).....	248
Твердохліб П. О.	Вибори в сучасній демократичній державі.....	253
Целуйко А.О.	Шляхи формування політичної еліти за доби визвольних змагань 1917-1921 років.....	261
Чернікова І.В.	Збереження пам'яток історії та культури Харківщини за часів Української Центральної Ради.....	268
Чурилова Г. В.	Суверенітет держави і національний суверенітет..	275

Ніколаєнко О.О.,

доктор іст. наук, проф. каф. історії України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди.

ПЕРШІ КРОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ У СПРАВІ ОХОРОНИ МАТЕРИНСТВА Й ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ (1919-1920 рр.)

Охорона материнства і дитинства є важливою складовою соціальної політики держави. На поч. ХХ ст. однією із гострих проблем в Російській імперії була висока дитяча смертність, і її подолання стало провідним завданням передової громадськості, лікарів, земств. Події другого десятиліття ХХ ст. тільки загострили цю проблему, але в період світової війни, декількох революцій, змін політичних режимів відсунулись на другий план. Перед новою владою – більшовиками, що проголосили своє встановлення в Україні у 1919 р., а потім ще декілька років вели боротьбу за утвердження по всій країні, охорона материнства й дитинства була складовою інших вкрай важливих питань. Такими актуальними питаннями були подолання дитячої безпритульності, яка прийняла загрозливі масштаби, а також залучення жінок до виробництва, оскільки умови воєнних лихоліть перетворили жінок у масову робочу силу.

На час утворення українських радянських органів влади більшовики уже мали організаційний досвід утворення органів соціального захисту населення. Так 31.12. 1917 р. була створена Колегія охорони і забезпечення материнства й дитинства (младенчества). За два тижні, 12.01. 1918 р. черговий Декрет «Про організацію Колегії охорони й забезпечення материнства й дитинства» скасовував Всеросійське піклування по охороні материнства й дитинства, а всі

його функції передавав одноіменному відділу при Наркоматі державного піклування [5, с. 195–200]. Його завданням було керівництво всіма організаціями, що переходили тепер до відомства державного піклування від ясел, виховних будинків до лікарських закладів, що здійснювали нагляд за вагітністю та забезпечували материнство. Керівництво відділом прийняла відома лікар В. П. Лебедева. Основні зусилля відділ зосередив на організації будинків малюка, жіночих будинків та дитячих лікарень [1, с. 78].

Дослідники відмічають, що перші кроки радянської влади по охороні материнства здійснювались у руслі ідей передових лікарів початку ХХ ст., які били на сполох, закликаючи попередню владу рішуче боротись із дитячою смертністю. Тепер, після декількох воєнних років, коли жінки вимушені були залишатися годувальницями родин, ситуація із дитячою смертністю ще більш загострилась. Розуміючи соціальну небезпеку, лікарі активно підтримували державні ініціативи і об'єднували зусилля, спрямовані на організацію охорони здоров'я матері і дитини [6, с. 151].

Розуміючи необхідність забезпечити жінкам реалізацію репродуктивної функції, залучивши її при цьому у виробничий процес, більшовики в Україні користувались прикладом Росії при організації системи охорони здоров'я матері й дитини.

30 квітня 1920 р. справи по охороні здоров'я матері й дитини були передані до відомства Народного комісаріату Охорони здоров'я (НКОЗ) УСРР. Такі міжвідомчі зміни були спричинені поступовим уточненням роботи між Народними Комісаріатами охорони здоров'я, соціального забезпечення та народної просвіти у справі народження та виховання дітей, які повинні стати будівниками комунізму. До кінця року продовжувалось розмежування повноважень різних Наркоматів. У червневій постанові зазначалося, що за підростаюче покоління відповідає відділ соціального виховання НК освіти, а за здоров'я дітей шкільного віку – відділ Охматдиту НК здоров'я. Останній разом з місцевими відділами піклується про оздоровлення умов життя дітей, організує

їм медичну допомогу, а також сприяє розширенню мережі медико-педагогічних закладів [2, с. 578–580].

На місцях утворювались губерніальні і повітові відділи соціального забезпечення, куди входила секція по охороні материнства й дитинства. Її завданнями були визнані поширення мережі установ охорони материнства й дитинства, допомога речами по догляду за дитиною, популяризація знань по гігієні вагітності й догляду за дитиною, а також «пильнування за виконанням вимог вагітними, породіллями й матерями, які годують, правил, що видає Центральний відділ соціального забезпечення» [2, с. 42–43].

У червні 1920 р. виходить постанова, що визначає право на виплату у разі тимчасової втрати непрацездатності, згідно якої жінки-працівниці та службовці мають право на отримання допомоги у розмірі середньомісячної заробітної плати під час вагітності за 6-8 тижнів до пологів та 6-8 тижнів після них [2, с. 496].

Соціально-економічна ситуація в країні була такою, що надання харчування й пайків було першочерговим кроком підтримки матерів і дітей. У квітні 1920 р. були введені додаткові пайки для дітей та матерів, які годують. Діти до одного року, які були на штучному годуванні, отримували молоко й додаткові продукти, діти від 6 місяців до року – продукти, необхідні для прикорму. Діти у віці 1-5 років та 5-16 років – «дієтичну поживу». Склад раціону, що видавався дітям безкоштовно, погоджувався НК продовольства та НК здоров'я. Матері, які годували груддю, могли розраховувати на покупку додаткового продуктового пайку [2, с. 146].

27-28 червня 1920 р. на I Всеукраїнському з'їзді відділів охорони здоров'я наголошувалось на тому, що мережа материнських та дитячих закладів повинна бути розгорнута по аналогії з лікувальною чи шкільною [4, с. 126.].

Організаційні заходи і інституціоналізація системи охорони материнства й дитинства була вимушеним кроком більшовиків, позаяк на жіноцтво, як

робітничу силу розраховувала нова влада. Необхідність залучити жінок-селянок до праці спричинила необхідність створювати ясла в селах. У січні 1921 р. було поставлено завдання відкрити «під час польових робіт весною і влітку не менше 1000 ясел в Україні». При цьому потрібно було забезпечити їх приміщенням, інвентарем, педагогічним складом тощо. Цікавою видається мотивація таких заходів, зазначена в документі: «з метою допомоги сільському господарству й скорочення непродуктивної праці жінки-селянки по домоводству й догляду за дітьми, для надання їй можливості участі в праці по відбудові сільського господарства» [2, с. 30]. Також наголошувалось на потребі підготовки й видання агітаційної літератури з цього питання.

Радянська жінка в трактуванні більшовиків у перші роки встановлення радянської влади була об'єктом політичної мобілізації та трудовою одиницею, що вимагало зусиль влади по втягненню її у громадсько-політичне життя і надання їй праці виробничого характеру [3, с. 305–307]. Репродуктивні функції жінок, хоч і визнавались «непродуктивною працею», але в тогочасних умовах демографічної кризи потребували всілякої підтримки. Тому справа охорони материнства й дитинства у 1919-1921 рр. була в центрі уваги керівних органів, і була спрямована на вироблення юридичних основ її функціонування та інституціалізації, вирішення безпосередньо нагальних проблем в умовах утвердження радянської влади в країні, а саме – допомоги сиротам, вагітним, породіллям.

Література:

1. Денисов М. С., Салицева О. В., Толстовка М. Л., Денисова Т. Г. Охрана здоровья матери и ребенка: историко-правовой обзор. *Здравоохранение Чувашии*, 2016, № 4. С. 76–81.
2. Збірник узаконень та розпоряджень Всеукраїнського революційного комітету за 1919–1920 роки / Рада Народних Комісарів, Народний комісаріат юстиції. 1-е вид. (офіціальне). [Харків]: [Шоста радянська друкарня], [1921]. 790 с.

3. Здравомыслова Е., Темкина А. Государственное конструирование гендера в советском обществе. *Журнал исследований социальной политики*. 2003, Т. 1, 3/ 4. С. 299-322.
4. Мельничук М. О. Правове регулювання охорони здоров'я населення УСРР (1921-1929 р.). Дис. канд. юр. наук. Спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних та правових вчень. К., 2016. 223 с.
5. Ростова О. С. Создание основ правовой охраны материнства и детства в первое десятилетие советской власти. *История права и государства* С. 195-200.
6. Фадеев А. В. Детская смертность и история охраны материнства и детства в СССР. *Бюлетень Національного науково-дослідницького інституту громадського здоров'я імені Н. А. Семашко*. 2012 С. 150-157.